

Aan: Dhr. Patrick Poelmann
cc: Bestuurlijk overleg Salmsteke Ontkiemt!

Van: Team omgevingskwaliteit Sterke Lekdijk

Onderwerp: Advies over de Nota Kansrijke Oplossingen Salmsteke

Nummer: 2018-02

Datum: 26 november 2018

Geachte heer Poelmann en leden van het bestuurlijk overleg Salmsteke,

Op vrijdag 2 november jongstleden is het team Omgevingskwaliteit Sterke Lekdijk bijeengekomen om advies uit te brengen naar aanleiding van de voorgenomen bestuurlijke behandeling van de Nota Kansrijke Oplossingen Salmsteke. Wij hebben dat gedaan op basis van een gezamenlijk veldbezoek en met het oog op de vraagstelling vanuit het projectteam.

Onlangs brachten wij al advies uit over de nota van uitgangspunten voor het deelproject Wijk bij Duurstede – Amerongen. In onderdeel I van dat advies, 'een woord vooraf' verwoordden wij de wijze waarop we als adviesteam tegen de opgave van de Sterke Lekdijk als geheel aankijken. Omdat dit betrekking heeft op alle deelprojecten van Sterke

Lekdijk en dus ook op deelproject Salmsteke hebben wij deze paragraaf onverkort overgenomen in dit advies als bijlage.

II Advies Nota Kansrijke Oplossingen Salmsteke

Zoals vastgelegd in de werkwijze van het team OK zijn onze adviezen er op gericht om zoveel mogelijk aan de voorkant advies te geven, vooruitkijkend naar de volgende fase. Ons advies betreft de twee vragen van het projectteam:

1. Biedt de Nota Kansrijke Oplossingen voldoende basis om toe te werken naar een voorkeursalternatief? Kan het team aangeven wat zij zien als bijzondere aandachtspunten voor het vervolg?
2. Hoe kijkt het team Omgevingskwaliteit aan tegen de alternatieven voor de dijkversterking in relatie tot de herinrichting van de uiterwaard? Ziet het team kansen die nog niet benoemd zijn?

Naast het geven van gevraagd advies op basis van deze twee vragen, menen wij er goed aan te doen om een derde vraag te stellen en u daarover te adviseren:

3. Hoe verhoudt de uitwerking van deelproject Salmsteke zich tot de uitwerkingen van de overige deeltrajecten en tot de Lekdijk als geheel?

Ad 1: Toewerken naar een voorkeursalternatief

Wij hebben grote waardering voor het uitwerkingsniveau van de bureaucombinatie Strootman/Lievense CSO. Toch missen we een paar belangrijke onderdelen die blijkbaar in de oorspronkelijke uitvraag geen hoge prioriteit hadden en dus ook niet aan bod komen in de Nota voor Salmsteke. Ons advies is om de volgende onderdelen alsnog recht te doen (in de definitieve versie van de Nota of daarna bij het ontwerp van het vka) omdat anders de basis voor het opstellen van het voorkeursalternatief erg smal wordt:

- de verkeersfunctie van de dijk
- het dijkvak als onderdeel van de leefomgeving Lopik/Ameide
- de visie op het vergroten van biodiversiteit en natuurwaarden

Verkeersfunctie/verkeersveiligheid/verkeerverbetering onderbelicht

In de nota is nu te weinig aandacht geschonken aan de dijk als onderdeel van een netwerk voor autoverkeer (doorgaand verkeer/bestemmingsverkeer), langzaam verkeer (utiliteir en recreatief) en voor bijzondere doelgroepen. Het lijkt ons van groot belang voor de keuze van het voorkeursalternatief om vast te stellen of aanvullend ruimtebeslag nodig is voor verkeerskundige ingrepen zowel op de dijk als bij 'toegangspoorten'. Juist bij Salmsteke met zijn recreatieve opgave is dit een punt van aandacht en zorg.

Dijkvak als onderdeel van een uitgestrekte leefomgeving

Het kwaliteitsteam ervaart in de nota een tweedeling in de civieltechnische analyse en de wijze waarop wordt omgegaan met waarden van de ruimere omgeving dan alleen het dijktraject. Hierdoor ontstaat, wellicht onbedoeld, een beeld van onvoldoende integraliteit. Vergeleken bij het gehele traject van de Lekdijk heeft deze locatie een bovenlokale 'vijfsterrenkwaliteit' zowel recreatief, historisch als ecologisch. Het kwaliteitsteam adviseert om bij de ontwikkeling van het voorkeursalternatief sterker verbinding te leggen tussen techniek en omgeving. Daarbij past een analyse van het dagelijks en seizoensgebonden gebruik aan weerszijden van de Lek, de relatie tussen de kernen Lopik en Jaarsveld en de recreatieve verbindingen daartussen en het bijzondere evenementenaanbod in de uiterwaarden.

Biodiversiteit en natuurwaarden

Het valt ons op dat de provincie Utrecht in haar ambitiedocument Sterke Lekdijk spreekt over de Lekdijk als een natuurparel met een sterke relatie tussen dijk en uiterwaard als

onderdeel van het natuurnetwerk Nederland. Het verbeteren van biodiversiteit is daarbij het uitgangspunt. In de nota van het Waterschap wordt alleen gerefereerd aan de Wet Natuurbescherming zonder daarbij een regionale visie te formuleren of op te trekken met de ambitie van de provincie. De drie alternatieven hebben daarom ook niet een vergelijkbare natuurvisie als onderlegger. Alleen alternatief drie kent een duidelijke 'plus' op het realiseren van natuurdoelen, vanwege het dijkmoeras langs de buitenkant van de dijk.

Ons advies is om het vka te ontwikkelen vanuit een eenduidige natuurvisie die aansluit op de ambities van de provincie.

Ad 2: Dijk en uiterwaard

Het deelproject Salmsteke is binnen de planning naar voren gehaald vanwege de mogelijkheid om aan te sluiten bij de gebiedsontwikkeling van het natuur- en recreatiegebied in de naastgelegen uiterwaard. Daarmee staan meekoppelkansen duidelijk op de agenda en dient dit deelproject bovendien als test en voorbeeld voor volgende deelprojecten.

Ons advies is om met het oog op de gewenste samenhang in de strekkende 55 kilometer Lekdijk (waarover hieronder meer), de mogelijkheid te overwegen om de dijkversterking in de tijd los te koppelen van de inrichting van de uiterwaarden. We begrijpen de wens om de uitvoering te koppelen vanwege de potentiële overlast voor bewoners en de kans om te sturen op de grondbalans in het project, maar we zien in de drie alternatieven geen sterke inhoudelijke afhankelijkheid en interactie tussen de versterkingsopgave en Salmsteke. Als ontkoppeling van de uitvoering geen optie is dan zou het ontwikkelen van het vka in het teken moeten staan van meer ontwerpruimte bij het uiterwaardenplan waardoor een hechtere vervlechting van de twee plannen kan ontstaan en de betekenis als vijfsterrenlocatie toeneemt.

Ad 3: Salmsteke en de rest van de Lekdijk

Er kleeft naar ons idee een belangrijk inhoudelijk risico aan de vroegtijdige uitvoering van deeltraject Salmsteke. De bandbreedte van het zoeken naar alternatieven wordt sterk ingegeven door reeds vastgestelde uitgangspunten voor het uiterwaardenontwerp. Deze 'dwangpunten' bepalen daarmee voor een groot deel de eerste uitwerking in een reeks van in totaal 55 kilometer aan Lekdijk. Het lijkt ons onwenselijk dat een sterk lokaal bepaalde keuze van versterkings- en inrichtingsmaatregelen voor de twee onderhavige kilometers, het voorkeursdijkprofiel, het dijkversterkingsprincipe, de versterkingsrichting (binnen- of buitendijks) en de verkeersfunctie bepaalt voor een veel groter geheel.

Het om begrijpelijke redenen versnelde ontwerp van Salmsteke loopt niet in de pas met het formuleren van algemene uitgangspunten die in de overkoepelende structurele ruimtelijke uitdagingen besloten liggen, te weten:

1. De keuze tussen binnen- en buitendijks versterken in relatie tot buitendijkse natuurontwikkelingsprojecten langs het traject; immers voor buitendijks versterken verlangt RWS compensatie door middel van uiterwaardenvergraving;
2. Het toekomstige gebruik van de dijk door verschillende doelgroepen, de verkeersveiligheid en andere verkeersaspecten, waaronder het gedeeltelijk of temporeel autoluw of autovrij maken van de dijk; recreatieve ontsluiting bovenlangs of onderlangs, aan de binnenkant of de buitenkant en de mogelijke continuïteit hiervan over het gehele traject;
3. Natuurontwikkeling binnen- of buitendijks; in het bijzonder de ecologische relaties tussen natuuraspecten over de lengtes van de dijk;
4. Visuele (of: vanuit de beleving ervaren) eenheid in vormgeving en materiaalgebruik; de topografische identiteit van de dijk als geheel.

Bij deze overkoepelende structurele alternatieven gaat het om ruimtelijke principes die over het gehele traject aan de orde zijn en waarvoor idealiter een samenhangende verkenning wordt gemaakt.

In het onderzoek- en ontwerpwerk dat daarvoor nodig is zullen we diepgaander inzicht kunnen krijgen in de kansen voor een verbetering van de verkeersveiligheid, de verkeersefficiëntie en de eenheid in ruimtelijke beleving die een overkoepelende consistente verkeersvisie kan verschaffen. We kunnen uitspraken doen over de realisatie van een samenhangende natuur- en recreatievisie en een afwegingskader samenstellen voor de omgang met historische artefacten en kenmerken. Overkoepelend ontwerpen kan leiden tot de introductie van een eenduidig gamma van materialen voor verhardingen, rasters, hekken en straatmeubilair.

De historische buitenkans die de samenhangende benadering van de hele noordelijke Lekdijk biedt mag nu niet verkrummen! Ons inziens is het goed mogelijk om op korte termijn te komen tot een aanpak die hier recht aan doet. We vragen u dringend om een gelegenheid te creëren om de ontwerpers en adviseurs voor de deeltrajecten bij elkaar te roepen om de contouren van zo'n visie te schetsen en om overkoepelende structurele alternatieven uit te werken en die voor te leggen aan het bestuurlijk overleg.

Het is te overwegen daar de auteur van het Kwaliteitskader bij uit te nodigen en wellicht een van de leden van ons team als waarnemer. Het 'pionierende werk' dat nu is verricht voor Salmsteke, zoals de Bouwstenentabel (pag 65), zal daarbij overigens heel bruikbaar zijn.

Betrek bij de verdere beoordeling de hoofdprincipes uit het kwaliteitskader

Het team Omgevingskwaliteit heeft de alternatieven langs de lat van de zeven hoofdprincipes van het kwaliteitskader gehouden als leidraad voor het ontwerpen, niet om de drie alternatieven tegen elkaar af te wegen. Wij constateren dat deze soms duidelijk zichtbaar zijn, maar dat een aantal principes explicieter moet worden gemaakt in de vervolgfase. Met name twee principes 'aandacht voor de dijk als recreatieve as' en de 'waarneembaarheid van de geschiedenis van de dijk' blijft in alle drie de alternatieven onderbelicht.

In het algemeen adviseert het kwaliteitsteam de hoofdprincipes uit het kwaliteitskader centraal te stellen in de uiteindelijke beoordeling van de alternatieven van alle deeltrajecten. Tot slot missen wij kwantitatieve uitspraken over de kosten, al is het maar vanuit vuistregels of kwantitatief vergelijkend (alternatief a is x keer zo duur als alternatief b). Die uitspraken zouden meer grip geven op en gevoel creëren voor de opgave.

We hopen dat we u met dit advies een volwaardige bijdrage hebben bezorgd op weg naar een voorkeursalternatief. We zijn te allen tijde bereid om elementen van dit advies nader aan u toe te lichten.

Met een hartelijke groet, namens het voltallige team Omgevingskwaliteit Sterke Lekdijk,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Eric Luiten', with a long, sweeping horizontal line extending to the right.

Eric Luiten (voorzitter)

Het team Omgevingskwaliteit Sterke Lekdijk adviseert het Hoogheemraadschap Stichtse Rijnlanden en alle bestuurlijke partners, betrokken bij het HWBP-project Sterke Lekdijk, over de integrale omgevingskwaliteit die met behulp van de versterkingsmaatregelen en -voorzieningen voor hoogwaterbescherming in het gebied kan worden bereikt. Het team adviseert gevraagd en ongevraagd op basis van een onafhankelijke positie. Het team bestaat uit de volgende personen: prof. ir. Eric Luiten (voorzitter), dr. ir. Paul Roncken (Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit in Utrecht), dr. ir. Ties Rijcken (civiel-techniek en ontwerp), dr. Janine Caalders (recreatie en gebiedsontwikkeling), ing. Nicole Korsten (infrastructuur en verkeer). Secretaris van het team is ir. Jan-Willem Vrolijk. Het team werkt conform de notitie "Opdrachtbeschrijving en werkwijze team omgevingskwaliteit" vastgesteld bij de bestuurlijke tafel Sterke Lekdijk van 18 januari 2018.

Bijlage 1: over de wijze waarop we als team Omgevingskwaliteit tegen de opgave van de Sterke Lekdijk als geheel aankijken (uit advies 2018-01).

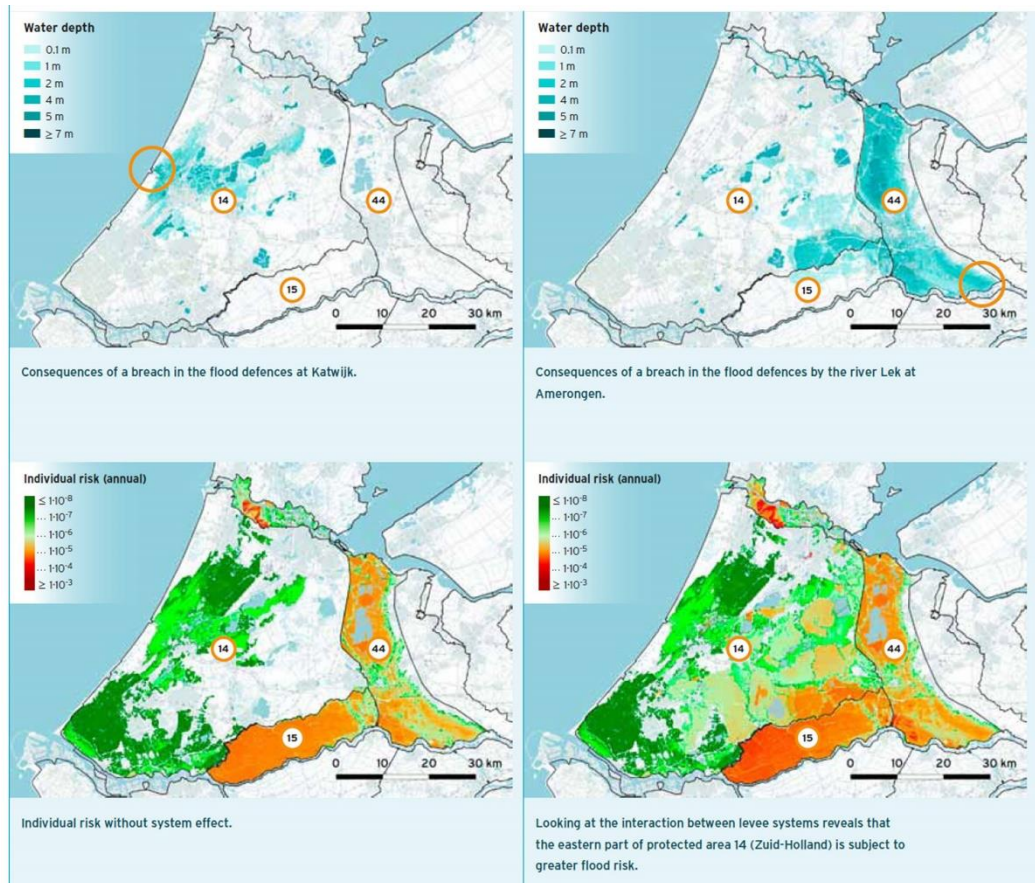
I Een woord vooraf

Voordat we de vragen met betrekking tot dit deeltraject beantwoorden en bij de Nota van Uitgangspunten kanttekeningen plaatsen willen we de gelegenheid van het verschijnen van ons eerste advies gebruiken om een signaal af te geven over de wijze waarop we als adviesteam tegen de opgave van de Sterke Lekdijk aankijken. Zo schetsen we voor u en voor ons de achtergrond en ondergrond voor de advisering in de komende periode.

Eerst willen we onze waardering uitspreken over het feit dat het Hoogheemraadschap en zijn partners het belang van een hoge omgevingskwaliteit al in de start van de Verkenningsfase en zo prominent in de projectstructuur operationeel hebben gemaakt. De versterking van de Lekdijk zal zeer waarschijnlijk ingrijpende gevolgen hebben voor de kenmerken en kwaliteiten van de fysieke leefomgeving op, aan en langs de dijk en dat wordt door de vroege publicatie van het Ruimtelijke Kwaliteitskader en door de instelling van het team Omgevingskwaliteit bevestigd. Het is bovendien veelbelovend dat ook de Provincie Utrecht recent expliciet heeft gemaakt dat zij de kwalitatieve, landschappelijke aspecten van de dijkversterking zeer serieus neemt. Dit biedt een goede uitgangssituatie voor een zorgvuldige uitwerking en realisatie van de plannen.

Daarnaast zijn we enthousiast over het voornemen om een brede landschappelijke verantwoordelijkheid te willen nemen die tot uiting komt in aantoonbare aandacht voor zogenaamde meekoppelkansen in de hoogwaterveiligheidsopgave. Ook de wijze waarop vroeg in het project de meningen en verhalen van bewoners en belangstellenden zijn 'opgehaald' en weergegeven getuigt van een oprechte interesse in interactie met de lokale samenleving. Zo wordt betrokkenheid bij de kwaliteit van de leefomgeving bevorderd en groeit tegelijk het draagvlak voor het vraagstuk van de waterveiligheid in het gebied.

1 De Lekdijk verdient een hoogwaardige benadering. We hebben nog eens voor u en voor onszelf teruggezocht en in beeld gebracht welke territoriale betekenis de Lekdijk eigenlijk heeft. Die is niet mals. Onderstaande kaartjes laten zien dat de ruimtelijke en economische impact van een doorgebroken noordelijke Lekdijk enorm is. Die betekenis mag wat ons betreft doorklinken in het ambitieniveau waarmee de dijkversterking wordt uitgewerkt. Een belangrijke dijk verdient een bovengemiddelde benadering.

2 En tegen die achtergrond: Omgevingskwaliteit is niet de kers op de taart maar wel het gist in het brood. We willen u graag meenemen in een kwaliteitsbesef dat de waterveiligheidsopgave centraal stelt en dat is gericht op het bereiken van een nieuwe landschappelijke situatie die tegelijkertijd doelmatig, stevig en oogstrelend is, ongeveer zoals geïllustreerd in de foto waarmee dit advies opent. Een mooie, goede Lekdijk ligt er straks opnieuw rustig, kloek, vanzelfsprekend, toegankelijk, toekomstvast bij.

In dit verband vragen we aandacht voor het gegeven dat het grote publieke werk aan de lange Sterke Lekdijk de kans biedt van een volgehouden eenheid van civieltechnisch en landschappelijk handelen over een grote afstand. Tegelijkertijd weten we uit ervaring dat dijkversterkingsprojecten om redenen van modern projectmanagement, de aard en spreiding van faalfactoren, de grote variatie in eigendommen en eigenaren langs de dijk en de opeenvolging van allerlei beperkende omstandigheden, de neiging hebben uiteen te vallen in een optelsom van deeloplossingen. Dat levert meestal geen bevredigende eindbeelden op. Beschouw ons als de gesprekspartner die u zal blijven wijzen op het belang van consistentie en continuïteit waar dat mogelijk en nodig is.

3 Het streven naar omgevingskwaliteit heeft wat ons betreft betrekking op minstens drie niveaus van denken en handelen: de dijkversterking moet goed worden **vormgegeven** (profilering, materialisering, afrastering, verharding, straatmeubilair etc), goed worden **ingepast** (aansluiting op onveranderde dijkprofielen, op aanliggende eigendommen en terreinen en op bestaande historische objecten en beplanting) en waar mogelijk slim **gecombineerd** met andere ruimtelijke wensen en ambities bij eigenaren, beheerders en maatschappelijke organisaties (benutten van 'meekoppelkansen' voor natuur, recreatie, erfgoed, vastgoed, verkeer en dergelijke). De sterke focus op meekoppelen (combineren) die we nu terugzien in de Nota van Uitgangspunten mag het belang van de eerste twee genoemde opgaven niet doen vervagen.

4 Ook willen we graag onderstrepen hoe belangrijk het is de waarden van de Lekdijk vanuit verschillende relevante invalshoeken te blijven beschouwen. De dijkversterking zelf wordt weliswaar ingegeven door een reeks van kwetsbaarheden met betrekking tot veiligheid, maar de dijk is even goed een natuurlijke habitat, een verkeersader, een woonomgeving, een fascinerend panorama en een collectieve geheugensteun. Een hoge omgevingskwaliteit ontstaat als deze betekenissen gedurende de verkenning, de planuitwerking, de aanbesteding, de uitvoering, de oplevering en de overdracht steeds met elkaar in samenhang aandacht krijgen.

In het verlengde hiervan zouden we willen bepleiten om een onderscheid te maken in maatregelen en voorzieningen die het waard zijn op de schaal van de volle 55 kilometer Lekdijk te worden verkend en uitgewerkt (zoals verkeer, natuur, materialisering en straatmeubilair) en opgaven die in de deeltrajecten om een maatwerkoplossing vragen.

Zo'n onderscheid is er ook met betrekking tot de tijdhorizon die gelden voor de verschillende dijkperspectieven. Zo kan de tijdhorizon van lokale participatie-initiatieven op veel kortere termijn een rol spelen (5-10 jaar) dan bijvoorbeeld mobiliteitsaspecten (10-20 jaar) of de waterbeschermingsfunctie van de dijk (50-100 jaar). We zullen dit verschil tussen korter en langer lopende belangencycli in onze advisering recht doen.